

فصل هفتم

۵ مهر
روز جهانی جهانگردی

جهانگردی و ایرانگردی

مقدمه

نیازهای اساسی انسان همانند کار کردن، غذا خوردن و خوابیدن است که امروزه مورد توجه زیادی قرار گرفته است.

در قرآن کریم، به سیر و سفر در زمین (سیروافی الارض...) به منظور تفکر و تدبر در آیات و نعمت‌های الهی و همچنین مطالعه سرگذشت اقوام و ملل گوناگون سفارش شده است. همچنین در روایات پیامبر(ص) و ائمه معصومین(ع) آداب خاصی برای سفر معین شده است تا انسان‌ها را متوجه مقصد نهایی و کمال انسانی بگرداند و انجام سفر به انگیزه بیرون آمدن از رکود و کوردلی و غفلت توصیه شده است.

از آنجا که در گذران اوقات فراغت، از یک سو انسان و از سوی دیگر محیطی که انسان اوقات فراغت خود را در آن سپری می‌کند، وجود دارد و دانش جغرافیا هم به مطالعه رابطه و تأثیرات متقابل انسان و محیط می‌پردازد، بنابراین گذران اوقات فراغت از جمله مباحثی است که در دانش جغرافیا مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

آیا تاکنون در تعطیلات آخر هفته به کوه، دشت، کنار دریا یا رودخانه و مناطق زیبای خارج از شهر یا محل زندگی خود رفته‌اید؟ آیا می‌توانید چند مورد از مکان‌هایی را که در تعطیلات آخر هفته، ایام عید یا تعطیلات تابستان به آنها سفر کرده‌اید، نام ببرید؟ در این مکان‌ها چه جاذبه‌هایی وجود داشته که شما را به سفر به آن‌جا تشویق کرده است؟ آیا این سفرها سبب رفع خستگی شما شده است؟ در بازدید از این مکان‌ها با چه پدیده‌هایی آشنا شده و چه چیزهای تازه و جالبی را یاد گرفته‌اید؟ پاسخ خود را با پاسخ سایر همکلاسی‌های خود مقایسه کنید. آیا در پاسخ‌های شما نکات مشترک و یکسانی وجود دارد؟

اوقات فراغت یعنی آن بخش از زمان بیداری که انسان از تعهدات شغلی و کار تولیدی آزاد است و به طور دلخواه به استراحت و رفع خستگی جسمی و روحی می‌پردازد. نیاز به فراغت از جمله

برای مطالعه

یکی از منابع بسیار ارزشمند برای گردشگری مطالعه سفرنامه‌هاست. طی قرن‌های طولانی برخی از مسلمانان بعد از سفر به مناطق مختلف دنیا سفرنامه می‌نوشتند. یکی از معروف‌ترین سفرنامه‌نویسان مسلمان «ابن بطوطه» است. ابن بطوطه در سال ۷۰۳ هجری قمری در کشور مغرب به دنیا آمد. وی از سن ۲۲ سالگی مسافرت‌های خود را به مناطق مختلف آغاز کرد. کتاب «رحله» یا «سفرنامه ابن بطوطه»، شرح مسافرت‌های وی در قالب داستان است که از دو نظر به سایر سفرنامه‌ها برتری دارد.

۱- گستره مسیر سفر او از غرب آفریقا تا خاورمیانه از جمله ایران و افغانستان و هند تا چین در شرق آسیا، اندلس (اسپانیای کنونی) در جنوب اروپا و نیجریه در مرکز آفریقا است.

۲- درستی و صداقت وی در بیان اوضاع و احوال سرزمین‌هایی که به آنها مسافرت می‌کرد. رحله شاهدهی بر نفوذ فرهنگ ایران و زبان فارسی به سراسر سرزمین‌های اسلامی آن روزگار بود. بازرگانان، فقیهان، کارکنان اداری به هر کجا که رفته بودند، دین اسلام و فرهنگ خود را در آن‌جا تبلیغ کرده‌اند. متن کامل رحله، نخستین بار در سال ۱۸۵۳ میلادی به چاپ رسید.

گردشگری چیست؟ گردشگر کیست؟

از ابتدای قرن بیستم حجم فعالیت‌های گردشگری با صنعتی شدن جوامع افزایش یافته است تا آنجا که پدیده‌ای به نام گردشگری^۱ را به وجود آورده است.

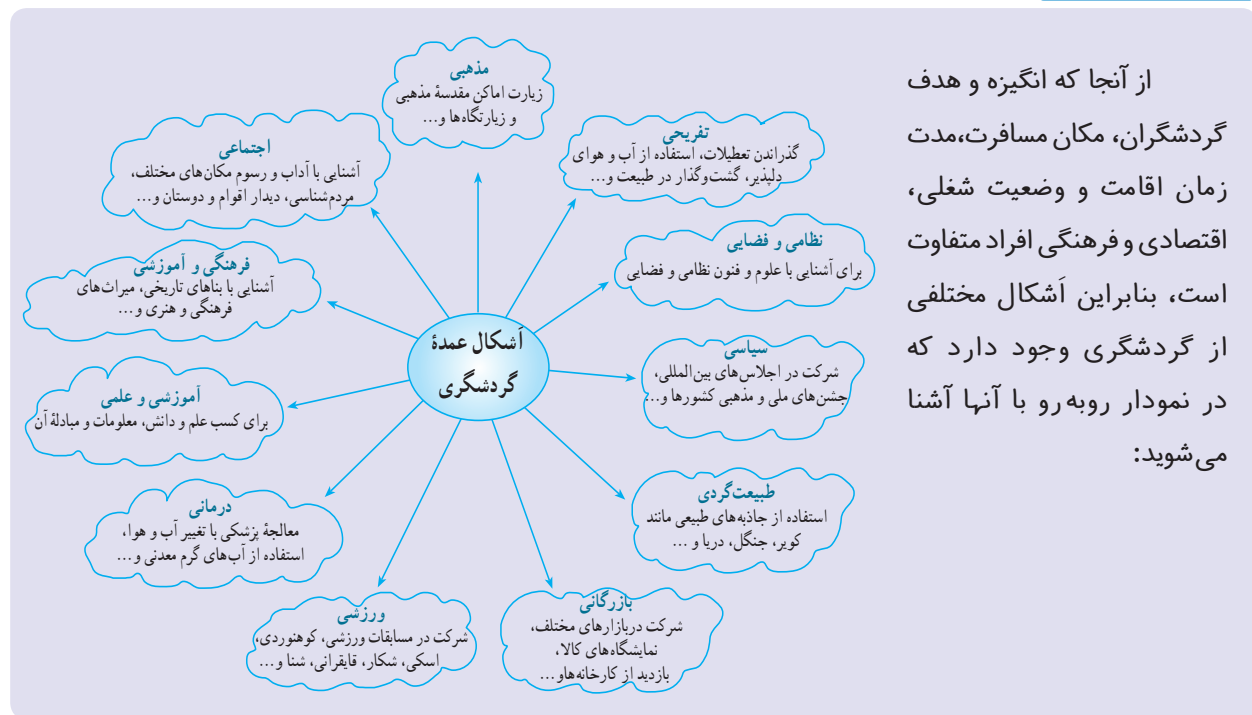
چه عواملی موجب گسترش و تکامل گردشگری در قرن بیستم شده است؟

• ظهور و توسعه و سایل نقلیه موتوری: در قرن نوزدهم، ظهور راه‌آهن تحول عظیمی در حمل و نقل به وجود آورد. پس از آن، با اختراع اتومبیل و گسترش راه‌ها و آسفالت‌شدن آنها و پیدایش بزرگراه‌ها، حمل و نقل و جابه‌جایی سریع‌تر و آسان‌تر شد و راه‌های آبی نیز توسعه یافت و بالاخره با ظهور هواپیما در قرن بیستم، امکان مسافرت به نواحی دور دست را میسر ساخت.

تا صد سال قبل، تعداد کسانی که برای سرگرمی و استراحت به یک کشور خارجی سفر می‌کردند، بسیار کم و محدود بود؛ زیرا مسافرت‌ها اغلب طولانی و ناراحت‌کننده بودند و وسایل حمل و نقل سریع و راحت وجود نداشت و مسافرت بسیار گران تمام می‌شد. گردشگری در دنیای قدیم فقط به گروه خاصی از افراد اختصاص داشت. مسافرت‌های ماجراجویان یا سفرهای علمی بعضی از افراد برای کشف سرزمین‌های ناشناخته یا با انگیزه‌های تجاری و مذهبی اشکال عمده گردشگری را تشکیل می‌داد. در کشور ایران در گذشته کلمه سیاح به کسانی گفته می‌شد که با هدف و منظور خاصی دست به سفر می‌زدند؛ مانند ناصر خسرو که شرح مسافرت‌های خود را در سفرنامه‌ای گرد آورده است. اصطلاح توریست* (گردشگر) از قرن نوزدهم معمول شد.

برای مطالعه

از آنجا که انگیزه و هدف گردشگران، مکان مسافرت، مدت زمان اقامت و وضعیت شغلی، اقتصادی و فرهنگی افراد متفاوت است، بنابراین اشکال مختلفی از گردشگری وجود دارد که در نمودار روبه‌رو با آنها آشنا می‌شوید:

۱- فعالیت گردشگری در گروه فعالیت‌های نوع سوم، یعنی خدمات، طبقه‌بندی می‌شود و جزء فعالیت‌های نوع دوم، یعنی صنعتی و کارخانه‌ای نیست اما به علت اشتباهی که در ترجمه این لغت از زبان انگلیسی صورت گرفته، اصطلاح گردشگری در کشور ما متداول شده است.

- توسعه شهرنشینی: شهرنشینی خستگی‌ها و فشارهای جسمی و روحی زیادی برای شهرنشینان ایجاد کرده است. آلودگی هوا، آلودگی صوتی، تراکم جمعیت، ازدحام و تراکم خودرو، ترافیک، کارخانه‌ها و ساختمان‌های بلند، کمبود فضای سبز و زمین‌های ورزشی و مشکلات عصبی و روانی ناشی از آنها نیاز انسان‌های شهرنشین را به گذران اوقات فراغت در خارج از شهر بیشتر کرده است.
- بهبود شرایط کار: با بهبود شرایط کار و کم شدن مدت انجام کار و اختصاص یافتن روزهایی به تعطیلات رسمی، امکان گذران اوقات فراغت بیشتر شده است.
- بهبود درآمد مردم: افزایش درآمد مردم و تغییر شیوه‌های زندگی نیز در گسترش گردشگری مؤثر بوده است.

فعالیت ۱-۷

- ۱- اصطلاح توریست از چه زمانی متداول شد؟
- ۲- عواملی را که موجب گسترش و رشد گردشگری در قرن حاضر شده است، نام ببرید.
- ۳- اولین وسیله نقلیه‌ای که موجب تحول حمل‌ونقل و رونق گردشگری شد بود. اختراع
- امکان مسافرت سریع به نواحی دور دست را فراهم کرده است.
- ۴- چرا نیاز انسان‌های شهرنشین به گذران اوقات فراغت در خارج از شهر بیشتر شده است؟
- ۵- توسعه ارتباطات و رسانه‌های گروهی چه نقشی در رونق گردشگری داشته است؟
- ۶- گردشگران به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ توضیح دهید.
- ۷- در تصاویر زیر دقت کنید. در هر یک از این تصاویر چه جاذبه یا جاذبه‌هایی برای جلب گردشگر وجود دارد؟ از نمودار اشکال عمده گردشگری استفاده کنید.

ب

ب

الف

ت

● **گردشگر:** طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری (W.T.O) گردشگر (توریست یا سیاح) شخصی است که به کشور یا شهری غیر از محیط زیست عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نباشد، سفر کند و قصد او از سفر تفریح، استراحت، ورزش، دیدار اقوام و دوستان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، معالجه، مطالعه، تحقیق یا فعالیت‌های مذهبی باشد.

هزینه‌هایی را در آن کشور پردازند؛ مثل هزینه غذا، محل اقامت (هتل و مهمان‌خانه‌ها)، تفریحات، حمل و نقل در داخل آن کشور، گشت‌ها و تورهای داخلی و همچنین پولی که بابت خرید سوغاتی و کالاهای بومی آن کشور یا بابت ورودیه به موزه‌ها و بناهای تاریخی و سایر وسایل مورد نیاز خود خرج می‌کنند. این هزینه‌ها را گردشگران با ارزی که همراه آورده‌اند، می‌پردازند و در واقع مثل این است که خدمات و کالاهای داخل کشور به کشور گردشگر صادر شده باشد. به این جریان اقتصادی که از طریق گردشگری حاصل می‌شود، صادرات نامرئی* می‌گویند.

۲- با توسعه فعالیت‌های گردشگری زمینه برای ایجاد اشتغال فراهم می‌شود و این امر به خصوص برای کشورهای که با جمعیت جوان و متقاضی اشتغال روبرویند، مفید است. با جلب گردشگر به یک کشور، بخش‌های ساختمانی در زمینه ساختن هتل‌ها و رستوران‌ها فعال می‌شوند. صنایع ساخت قایق‌های تفریحی، تولید انواع لوازم چادر و اردوگاه و لوازم ورزشی بیشتر می‌شود. تعداد بیشتری از افراد به عنوان کارگر و کارمند در هتل‌ها، رستوران‌ها، مؤسسات و دفاتر مسافرتی، گمرک و حمل و نقل مشغول به کار می‌شوند. راهنمایان گردشگری، مراکز تهیه نقشه‌ها و بروشورهای مختلف، مراکز تولید صنایع دستی و فروشگاه‌های عرضه‌کننده آن، تولید و بسته‌بندی فرآورده‌های غذایی و... افزایش می‌یابند. در بعضی از مناطق که در فصل‌های معینی - مثلاً تابستان یا زمستان - تعداد زیادی گردشگر را به خود جلب می‌کنند، افراد محلی با ارائه خدماتی به گردشگران نظیر اجاره اتاق، فروش مواد غذایی، صنایع دستی و نظایر آن، شغل دومی برای خود می‌یابند.

ب - اهمیت اجتماعی و فرهنگی: علاوه بر اهمیت اقتصادی، توسعه گردشگری به تبادل فرهنگی میان کشورها کمک می‌کند و بینش اجتماعی و تفاهم بین‌المللی افزایش می‌یابد.

● **توسعه ارتباطات و افزایش سطح فرهنگ و آگاهی مردم:** با پیشرفت روزافزون رسانه‌های گروهی مثل رادیو، تلویزیون، رایانه و اینترنت، کتاب و روزنامه، سطح آگاهی مردم از امکانات اوقات فراغت و شناسایی محیط‌های دور و نزدیک بیشتر شده و فرهنگ سیر و سفر گسترش یافته است.

● **پیدایش مؤسسات و دفاتر گردشگری:** این مؤسسات با ارائه خدماتی برای گردشگران نقش عمده‌ای در تکامل بخش گردشگری داشته‌اند.

گردشگران به دو گروه تقسیم می‌شوند:

* - گروه اول (گردشگران خارجی) کسانی‌اند که از خارج وارد یک کشور می‌شوند یا از کشور خود به کشور دیگری مسافرت می‌کنند.

* - گروه دوم (گردشگران داخلی) افرادی‌اند که در داخل کشور خودشان به مسافرت می‌روند.

اهمیت گردشگری چیست؟

الف - **اهمیت اقتصادی:** امروزه بسیاری از کشورها سعی می‌کنند تا امکانات لازم برای رشد و توسعه گردشگری را در کشور خود به وجود بیاورند؛ زیرا فعالیت گردشگری یکی از راه‌های عمده کسب درآمد است. در کشورهای در حال توسعه، گردشگری بالاترین منبع درآمد مهم حتی پس از درآمدهای نفتی است؛ برای مثال در کشورهای نظیر مکزیک و مصر منافع حاصل از گردشگری پس از صدور نفت رقم بالایی را به خود اختصاص داده است.

گردشگری از دو راه می‌تواند به توسعه اقتصادی کشورها به ویژه کشورهای کم‌درآمد کمک کند؛ ۱- افزایش درآمد و ۲- ایجاد اشتغال.

۱- وقتی گردشگران به کشوری وارد می‌شوند، الزاماً باید

نواحی عمده گردشگری در جهان

شکل ۱-۷- ورزش‌های زمستانی در اروپا

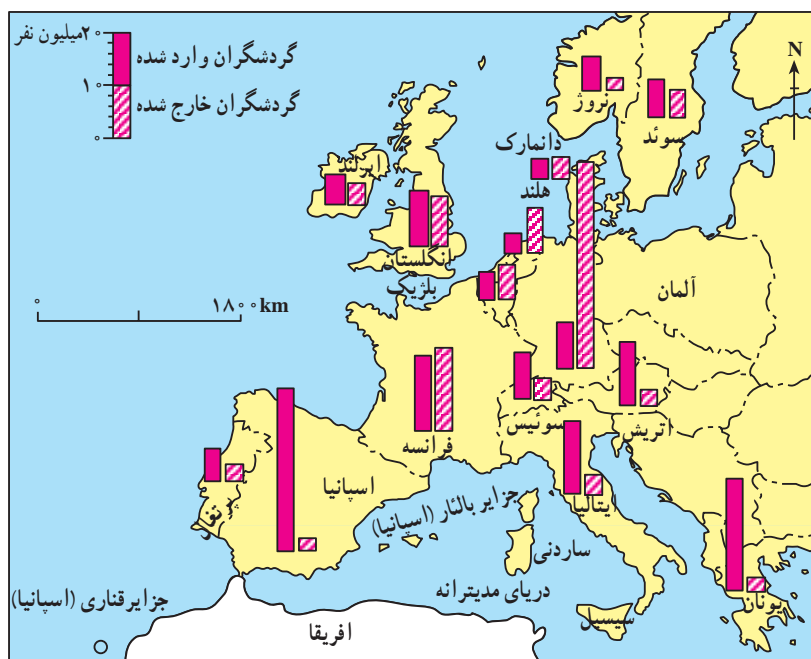
ورزش‌های زمستانی در کوهستان‌های آلپ از مهم‌ترین مراکز توریسم زمستانی اروپا هستند.

• آسیا به عنوان مهد تمدن‌ها و ادیان بزرگ از جاذبه‌های گردشگری فراوانی برخوردار است. خاورمیانه یکی از بزرگ‌ترین کانون‌های گردشگری مذهبی است. مکه معظمه در هنگام مراسم عبادی - سیاسی حج زائران فراوانی را به سوی خود می‌خواند. شهر مکه حوزه نفوذی در مقیاس جهانی دارد؛ زیرا از تمام کشورهای مسلمان زائران را به خود جلب می‌کند. جمعیت این

کانون‌های گردشگری جهان آن‌چنان زیاد، متنوع و پراکنده است که توصیف همه آنها به آسانی میسر نیست. در این جا شما با برخی از کانون‌های مهم گردشگری آشنا می‌شوید.

• اروپا و حوزه دریای مدیترانه: یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری جهان است و سالیانه میلیاردها دلار از راه گردشگری عاید کشورهای این ناحیه می‌شود. آب و هوا یکی از مهم‌ترین عوامل جذب گردشگری تفریحی در این ناحیه است. اعتدال هوا و سواحل آفتابی مدیترانه انواع تفریحات و ورزش‌ها نظیر شنا، تنیس، مسابقات اتومبیلرانی و اسب سواری را در فصل تابستان میسر می‌سازد. سینماها، نمایشگاه‌های تمبر و نقاشی، جشنواره‌های موسیقی، شهرهای هنری و موزه‌ای نظیر لندن و پاریس و بناهای تاریخی و باستانی گردشگران فراوانی را از سراسر دنیا جلب می‌کند. البته کشورهای اروپایی نه تنها گردشگران زیادی را می‌پذیرند، بلکه در ردیف کشورهای توریست فرست نیز هستند. به شکل ۲-۷ توجه کنید و چند کشور اروپایی را که بیشترین میزان گردشگری را دارند، نام ببرید.

اتریش و سوئیس به علت ایجاد امکانات خدماتی و رفاهی

شکل ۲-۷- نقشه میزان ورود و خروج گردشگران در قاره اروپا

شکل ۴-۷- ونیز - ایتالیا

شهر به هنگام حج به بیش از ۵ برابر افزایش می یابد. جذب این همه نیروی عظیم انسانی تأسیسات وسیع شهری در زمینه پارکینگ، پایانه و فرودگاه شهری می طلبد. شهرهای زیارتگاهی نجف و کربلا در عراق، مشهد و قم در ایران نیز حوزه نفوذ گسترده ای دارند. در سوریه شهر دمشق با وجود مزار متبرکه ای مانند حرم مطهر حضرت زینب(س) و حضرت رقیه(س) زائران فراوانی را به ویژه از کشور ایران به خود جلب می کند. نقش بازرگانی شهرهای مذهبی نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. بندر جدّه و مکه از بزرگ ترین بازارهای خاورمیانه در کشور عربستان اند.

کشور هند با تنوع چشم اندازهای زیبا و شگفت انگیز و جاذبه های فرهنگی و هنری کانون جلب گردشگران است.

ترکیه سالانه میلیون ها گردشگر را می پذیرد و تصمیم دارد گردشگری را هر چه بیشتر گسترش بدهد.

دیوار بزرگ چین، مسجد پادشاهی لاهور شهر قدیمی پاکستان مجموعه معابد بانکوک در تایلند که از دوران مغول ها به جای مانده و قصر دالایی لاما در لاسا (تبت) از جاذبه های گردشگری آسیا به شمار می روند.

• آمریکا و کانادا، با انواع چشم اندازهای طبیعی و پارک های ملی، موزه های حیات وحش و امکانات تفریحی گسترده و متنوع برای گردشگران از جمله کانون های مهم گردشگری محسوب می شوند.

در ایالت فلوریدای آمریکا جاذبه های طبیعی و جاذبه های ساخته دست انسان در هم آمیخته اند و این ناحیه را به عنوان یکی

شکل ۵-۷- قصر الحمرا - بنای فرهنگی در اسپانیا

شکل ۳-۷- آمفی تئاتر - یونان

شکل ۶-۷- آکروپولیس - یونان

شکل ۸-۷- مسجد ایاصوفیه - ترکیه

شکل ۷-۷- خانه کعبه - مکه معظمه

شکل ۱۰-۷- دیوار چین

شکل ۹-۷- تاج محل - آگرا، هند

شکل ۱۱-۷- جاذبه های توریستی در فلوریدا

از مهم ترین کانون های جلب گردشگر دنیا در آورده اند. تابستان های معتدل و سواحل آفتابی، رطوبت مناسب همراه با نسیم، زمستان های ملایم (ژانویه $16^{\circ}C$) و هتل ها و آپارتمان های لوکس، امکانات وسیع قایقرانی، مجموعه باغ وحش ها، آکواریم ها، فرودگاه های بین المللی و بزرگراه ها از جاذبه های این ناحیه است.

- ۱- چرا به گردشگری «صادرات نامرئی» می‌گویند؟
- ۲- چرا امروزه توسعه فعالیت گردشگری در کشورهای در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است؟
- ۳- گردشگری چگونه به ایجاد اشتغال کمک می‌کند؟ توضیح دهید.
- ۴- کشورهای و از مهم‌ترین مراکز گردشگری زمستانی در اروپا هستند.
- ۵- کدام شهرهای منطقه خاورمیانه مراکز گردشگری مذهبی‌اند؟ نام ببرید.
- ۶- بر روی یک نقشه جهان نما موقعیت شبه جزیره فلوریدا را پیدا کنید. این ناحیه توریستی از اطراف به کدام آب‌ها مربوط می‌شود؟
- ۷- چنانچه درباره جاذبه‌های گردشگری هر یک از مکان‌هایی که نام آنها در این درس ذکر شده است، مطلب خواندنی یا عکس‌هایی در اختیار دارید، برای اطلاع همکلاسی‌هایتان به دیوار کلاس نصب کنید.

آثار و پیامدهای گردشگری بر روی محیط چیست؟

کشاورزی شود؛ برای مثال، هم‌اکنون دریای مدیترانه با آلودگی روزافزونی روبه‌روست.

بازدید مکرر گردشگران از آثار و ابنیه تاریخی و آلودگی ناشی از دود اتومبیل‌ها در اطراف این بناها به ساییده شدن و تخریب بناهای تاریخی منجر می‌شود و در بعضی موارد، تماس دست‌ها با اشیای بناها یا بالا رفتن مکرر جمعیت انبوه از پله‌ها به آنها آسیب می‌رساند. تخلیه زباله‌های هتل‌ها و رستوران‌ها در محیط‌های طبیعی، سلامت افراد و محیط را به خطر می‌اندازد.

• آثار نامطلوب فرهنگی و اجتماعی: وقتی انبوه گردشگران به کشوری می‌آیند، شیوه‌های رفتاری، لباس پوشیدن، غذا خوردن و فرهنگ خاص خود را به آن جامعه وارد می‌کنند و چون ممکن است این رفتارها با معیارهای فرهنگی آن جامعه فرق داشته باشد، اساس نظم اخلاقی و سلامت جامعه کشور میزبان به خطر می‌افتد. البته گردشگرانی هم که از کشورهای سنتی یا مذهبی به کشورهایی که دارای قید و بندهای اخلاقی و اجتماعی نیستند وارد می‌شوند، در معرض خطرات جدی قرار می‌گیرند.

• تغییر چشم‌اندازهای طبیعی: گسترش فعالیت‌های مربوط به گذران اوقات فراغت و گردشگری در یک ناحیه موجب تغییر چشم‌اندازهای طبیعی آن ناحیه می‌شود؛ برای مثال، با گسترش فعالیت‌های گردشگری در یک ناحیه خوش آب‌وهوا و زیبا، مشاغل گوناگونی ایجاد می‌شود و بازار کار فصلی در زمستان یا تابستان در آن ناحیه پدید می‌آید؛ در نتیجه، ممکن است عده زیادی به روستاهای اطراف آن ناحیه مهاجرت کنند و جمعیت ناحیه افزایش بیابد. به دنبال آن، تعداد خانه‌های کوچک اجاره‌ای، تعمیرگاه‌های اتومبیل، رستوران‌ها و مغازه‌ها افزایش می‌یابد. قیمت زمین بالا می‌رود و راه‌های اصلی و فرعی توسعه می‌یابند. با افزایش این سکونتگاه‌ها و بناها، وسعت چشم‌اندازهای طبیعی روزبه‌روز کمتر و چشم‌اندازهای ساخته دست انسان بیشتر می‌شود.

• تخریب محیط زیست و ابنیه تاریخی: هجوم زیاد و استفاده بیش از حد گردشگران ممکن است باعث نابودی تدریجی سواحل، آلودگی دریاها و از بین رفتن پوشش گیاهی و زمین‌های

• پارک های ملی : امروزه در

بسیاری از کشورها، دولت ها محدوده هایی را به عنوان «پارک ملی» اعلام می کنند. این پارک ها شبیه به پارک های شهری نیستند. در این محدوده ها به منظور حفاظت از زمین های مستعد، حیات وحش، جنگل ها، چمنزارها و مراتع و چشم اندازهای طبیعی، مقرراتی حکم فرماست؛ مثلاً بوه کنی، شکار حیوانات، سوزاندن چوب و چرای دام ممنوع است. بخشی از این پارک ها به منطقه گردشگاهی اختصاص می یابد و با حفظ مقررات مورد بازدید گردشگران قرار می گیرد.

شکل ۱۲-۷- آثار نامطلوب گذران اوقات فراغت در محیط زیست

فعالیت ۳-۷

- ۱- پارک های ملی به چه منظوری تأسیس می شوند و چه مقرراتی در آنها حکم فرماست؟
- ۲- جدولی مانند شکل زیر ترسیم کنید و عبارت های زیر را در ستون مناسب قرار دهید.

محاسن گردشگری	معایب گردشگری

- استفاده از مواهب طبیعی نظیر دریا، آفتاب، جنگل و ... • افزایش درآمدی بیشتر از صادرات مواد خام
- افزایش آلودگی هوا، خاک، آب • کشاورزی در ناحیه توریستی تضعیف می شود و کارگران کشاورز برای کسب درآمد و اشتغال به سوی هتل ها و رستوران ها و سایر خدمات می روند • آشنایی با میراث فرهنگی و تاریخی کشورها و تفاهم بین ملت ها • ایجاد اشتغال برای جوانان • افزایش و بهبود جاده ها، وسایل حمل و نقل و فرودگاه ها • ممکن است سبب بیکاری فصلی بشود • ایجاد بازارهای محلی برای فروش صنایع دستی و کالاهای بومی یک منطقه • مردم روستاهای ناحیه توریستی مهاجرت نمی کنند و جمعیت روستاها در اثر مهاجرت کاهش نمی یابد.

خلاصه

- از ابتدای قرن بیستم میزان تقاضا برای گذران اوقات فراغت افزایش یافته است.
- گردشگری به اشکال گوناگون با مقاصد تفریحی، بازرگانی، اجتماعی، مذهبی، سیاسی، درمانی و ... وجود دارد.
- توسعه گردشگری به دلیل افزایش درآمد ارزی و ایجاد شغل، اهمیت اقتصادی زیادی دارد.
- توسعه گردشگری ممکن است موجب تغییر چشم اندازهای طبیعی، خسارت به محیط زیست و برهم خوردن نظم اجتماعی شود.

ایرانگردی

کشور ما ایران از لحاظ آثار تاریخی و جغرافیایی جاذبه‌های متنوع و فراوانی برای گردشگری و ایرانگردی دارد. این جاذبه‌ها را به طور کلی می‌توان به دو گروه جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی تقسیم کرد.

کشور ما ایران از لحاظ آثار تاریخی و جغرافیایی جاذبه‌های متنوع و فراوانی برای گردشگری و ایرانگردی دارد. این جاذبه‌ها را به طور کلی می‌توان به دو گروه جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی تقسیم کرد.

جاذبه‌های گردشگری ایران

الف - جاذبه‌های طبیعی

گسترش ایران در عرض‌های جغرافیایی، موجب شده است که آب و هواهای متنوع، سواحل طولانی در شمال و جنوب کشور، انواع ناهمواری‌های کوهستانی، جلگه‌ای و بیابانی، دریاچه‌های بزرگ و کوچک، چشمه‌های آبگرم و غارهای طبیعی و محیط‌های گوناگون با جاذبه‌های طبیعی فراوان برای ایران به وجود بیاید.

• دریاها، سواحل، جنگل‌ها : سواحل دریای خزر یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری ایران است که هر ساله مشتاقان بسیاری را برای گذران اوقات فراغت به سوی خود جلب می‌کند. جلگه باریک و ممتد به طول ۷۰۰ کیلومتر از آستارا تا گرگان، آب

گسترش ایران در عرض‌های جغرافیایی، موجب شده است که آب و هواهای متنوع، سواحل طولانی در شمال و جنوب کشور، انواع ناهمواری‌های کوهستانی، جلگه‌ای و بیابانی، دریاچه‌های بزرگ و کوچک، چشمه‌های آبگرم و غارهای طبیعی و محیط‌های گوناگون با جاذبه‌های طبیعی فراوان برای ایران به وجود بیاید.

از سوی دیگر، کشور ایران دارای قدمت تاریخی طولانی است. آثار باستانی پیش از اسلام و یادگارهای بسیاری مانند بناها، مساجد و زیارتگاه‌های دوره اسلامی با بهره‌گیری از فرهنگ

شکل ۱۳-۷- ایرانگردی

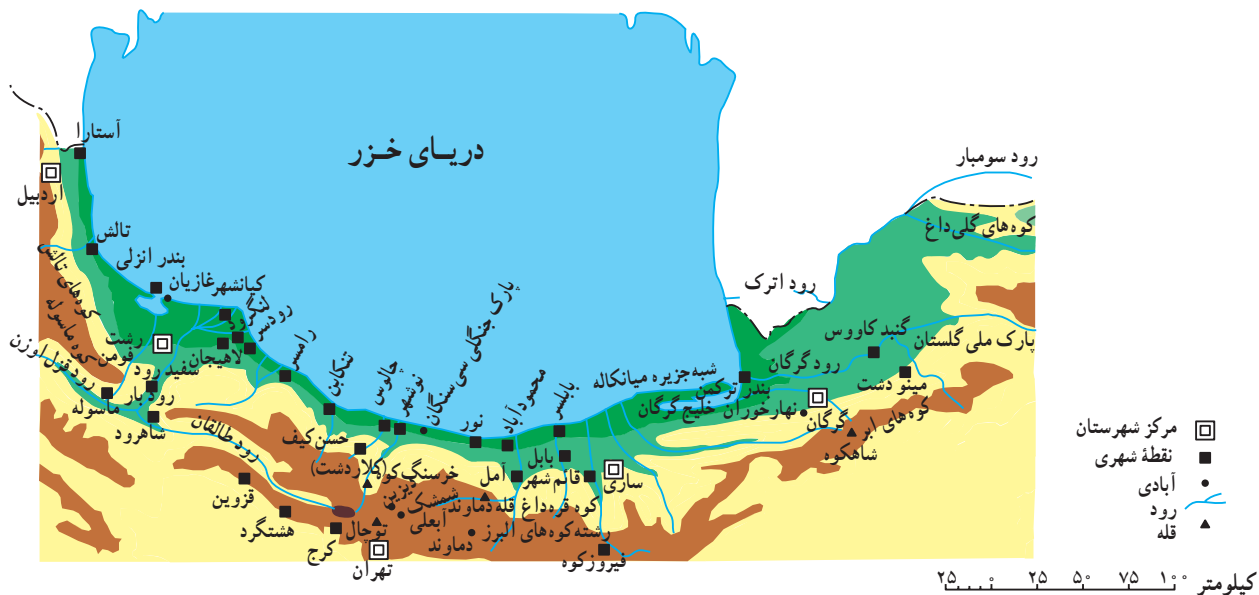

درس سیزدهم: ایرانگردی

در شکل ۱۴-۷ مشاهده کنید.

مناطق بیلاقی و سرسبز کلاردشت، تالاب انزلی، دریاچه ولشت و ماسوله از دیدنی‌های این ناحیه‌اند. ماسوله در منطقه کوهستانی استان گیلان حدود ۳۰ آبادی کوچک و بزرگ را در بر دارد. خانه‌های این منطقه با استفاده از چوب و پنجره‌های مشبک چوبی به صورت مشرف بر یکدیگر و به حالت پلکانی در دامنه کوه بنا شده‌اند.

و هوای معتدل، آب دریا با املاح کم و عمق مناسب، این ناحیه را محل مساعدی برای شنا و تفریح و استراحت ساخته است. در ناحیه خزری، جنگل‌های انبوه و پیوسته روی دامنه‌های البرز رویده است و مسافرانی که در جاده‌های کناره‌ای سفر می‌کنند، در یک سمت چشم‌انداز دریای آبی و سمت دیگر، جنگل سرسبز و طراوت و دلپذیری آن‌را بر دامنه کوه‌ها مشاهده می‌کنند. شهرهای عمده توریستی کرانه‌های جنوبی دریای خزر را

شکل ۱۴-۷. نقشه موقعیت جغرافیایی برخی از جاذبه‌های گردشگری در شمال ایران

شکل ۱۵-۷. ماسوله - گیلان

شکل ۱۶-۷. رامسر - مازندران

پوشش گیاهی به خصوص در اطراف جاده‌ای که از این پارک عبور می‌کند، از مشکلاتی است که در این ناحیه ایجاد شده است.

• **سواحل جنوبی ایران:** کناره‌های خلیج فارس و تنگه هرمز به دلیل آب و هوای گرم برای گذراندن اوقات فراغت به‌ویژه در فصل زمستان، مناسب است. در این ناحیه، بنادر فعال بازرگانی چون بندرعباس و جزایری چون قشم و کیش با دارا بودن بازارهای بزرگ خرید و امکانات قایقرانی و تفریحی مسافران زیادی را به خود جلب می‌کند. جنگل‌های سحرآمیز حرا در سواحل بندرعباس که به هنگام مدّ دریا تا نیمه به زیر آب می‌روند و هنگام جزر، سر از آب بیرون می‌آورند از دیدنی‌های این ناحیه است.

در سال‌های اخیر، تأسیسات زیادی به منظور جلب گردشگر در کیش دایر شده و این جزیره از گردشگرپذیرترین مراکز جنوبی ایران بوده است.

• **نواحی کوهستانی:** ارتفاعات البرز و زاگرس در هنگام زمستان که پوشیده از برف است، حوزه‌های ورزش زمستانی را تشکیل می‌دهند. در فصل تابستان دامنه‌های این ارتفاعات با آب و هوای معتدل، چشم‌اندازهای طبیعی زیبا، آبشارها و چشمه‌سارها و غارهای طبیعی به نواحی تفریحی جذاب تبدیل می‌شوند. دامنه‌های سیلان و سهند در آذربایجان و اردبیل، منطقه دماوند در البرز و استان‌های واقع در قلمرو کوه‌های زاگرس از نواحی عمده جذب مسافر در فصل تابستان‌اند.

شکل ۱۸-۷- غارها از جاذبه‌های طبیعی و دیدنی کشور ایران‌اند.

• از جمله جاذبه‌های طبیعی این ناحیه پارک جنگلی سی‌سنگان است که در شرق شهرستان نوشهر قرار دارد.

در این ناحیه جنگلی، امکاناتی نظیر میز و نیمکت‌های چوبی، سرویس‌های بهداشتی، آلاچیق‌های چوبی، اجاق‌های آتش و چادرهایی جهت اسکان مسافران ساخته شده است که البته به نسبت انبوه مسافران، ناکافی است. متأسفانه در این ناحیه به دلیل عدم فرهنگ صحیح استفاده از پارک و کارهایی نظیر روشن کردن آتش زیر درختان، کندن پوست درختان با چاقو، ریختن زباله و استفاده از تفنگ‌های ساچمه‌ای محیط زیست تخریب می‌شود و به زیبایی ناحیه آسیب می‌رسد.

• یکی دیگر از جاذبه‌های برجسته طبیعی در شمال ایران، پارک ملی گلستان است که بین گنبد کاووس و بجنورد قرار دارد. براساس مصوبه شورای عالی حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۶۱ به عنوان پارک ملی اعلام شد. جاده اصلی تهران - مشهد از بخشی از این پارک عبور می‌کند و این پارک یکی از مهم‌ترین پارک‌های ملی خاورمیانه محسوب می‌شود.

در این پارک ملی همانند پارک‌های ملی دیگر کشورها، منطقه‌ای به بخش تفرجگاه اختصاص یافته که سالانه صدها هزار نفر به آن وارد می‌شوند. تجمع بیش از اندازه توریست در مراکز تفرجی این ناحیه سبب آسیب رساندن به پوشش گیاهی و فرار و جابه‌جایی غیرعادی حیوانات می‌شود و ایجاد آلودگی‌هایی نظیر تعویض روغن اتومبیل، ریختن زباله و آتش افروختن و از بین بردن

شکل ۱۷-۷- پارک ملی گلستان

شکل ۱۹-۷- کیش - هرمزگان

چشمه‌های معدنی گرم است، عده‌ای آنها را آب‌های گرم نامیده‌اند. چشمه‌های آب معدنی و تأسیسات گوناگون درمانی و تفریحی اطراف آن موجب جذب گردشگران داخلی و خارجی می‌شود و خوش‌بختانه کشور ما از این موهبت خدادادی بهره‌مند است.

با نگاهی به نقشه پراکندگی چشمه‌های آب معدنی می‌بینیم که اکثر این چشمه‌ها در مناطق فعال زمین‌شناسی تمرکز یافته‌اند. آیا در استان محل زندگی شما چشمه آبگرم معدنی وجود دارد؟ آیا در این نواحی تأسیسات رفاهی برای جذب مسافران به وجود آمده است؟ وجود این تأسیسات چه تأثیری بر اشتغال، میزان جمعیت یا چشم‌اندازهای طبیعی ناحیه گذاشته است؟

از حوزه‌های مهم ورزش زمستانی در ایران می‌توان آبلعی، دیزین، شمشک و توچال را در ارتفاعات البرز نام برد. این حوزه‌ها دارای هتل و تأسیسات و امکانات رفاهی برای اسکی‌بازان است.

• آب‌های معدنی: آب‌های معدنی یکی از عوامل توسعه گردشگری در هر ناحیه محسوب می‌شود. آب‌های معدنی دارای املاح معدنی است و معمولاً از چشمه یا نقاط حفرشده در طبقات زیرزمینی به دست می‌آید. برخی از این آب‌ها دارای خواص بهداشتی و درمانی‌اند و در معالجه امراض پوستی و سایر بیماری‌ها مؤثر می‌افتد و از این رو به آنها آب‌های درمانی هم گفته می‌شود. چون آب برخی از

شکل ۲۱-۷- آبشار بیشه - لرستان

شکل ۲۰-۷- تله کابین توچال - تهران

ایران به شمار می‌روند.

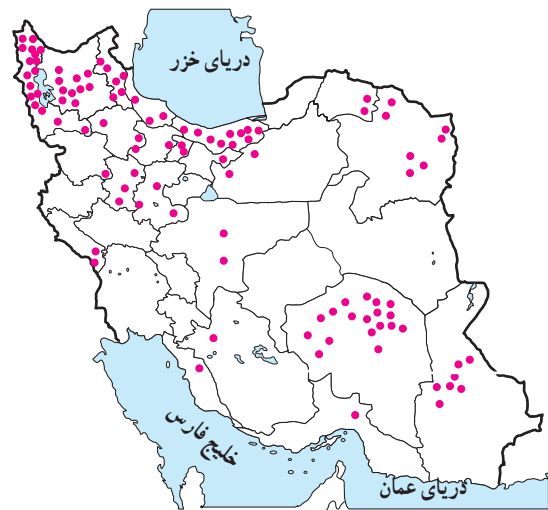
در شهرهای زیارتگاهی راه‌ها و خیابان‌هایی که به مکان مقدس منتهی می‌شود، محل عرضه انواع کالاهای بازرگانی، مواد غذایی، سالن‌های غذاخوری، دفاتر مسافرتی، بانک‌ها و مهمان‌سراها و هتل‌هاست و هجوم مسافران به این شهرها در ایجاد اشتغال و توسعه بازرگانی ساکنان شهر نقش مهمی ایفا می‌کند.

• **ابنیه و آثار تاریخی:** در ایران به دلیل قدمت تاریخی، آثار و ابنیه متعددی وجود دارد که در این جا به معرفی دو مرکز مهم آثار تاریخی اکتفا می‌کنیم:

شهر اصفهان با وجود میدان نقش جهان، عمارت عالی قاپو، مسجد امام خمینی (ره)، مسجد شیخ لطف‌الله، بازار قیصریه، سی و سه پل، پل خواجه و کاخ چهلستون گنجینه‌ای از هنرهای گوناگون معماری، مینیاتور، کاشی‌کاری و حجاری را به وجود آورده است.

استان فارس نیز با بناهای باستانی چون تخت جمشید، نقش رستم و خرابه‌های استخر، تخت سلیمان، پاسارگاد (مقبره کوروش) و آثار تاریخی پس از اسلام چون مسجد و حمام وکیل شیراز، بازار وکیل، دروازه قرآن و آرامگاه حافظ و سعدی از قطب‌های عمده گردشگری فرهنگی و تاریخی کشور محسوب می‌شود.

• **کتابخانه‌ها و موزه‌ها** نیز از جمله مراکزی‌اند که بازدیدکنندگان داخلی و خارجی را به سوی خود جلب می‌کنند. آیا می‌توانید موزه‌ها و آثار تاریخی استان محل زندگی خود را نام ببرید؟

شکل ۲۲-۷. نقشه پراکندگی چشمه‌های آب معدنی کشور

ب - جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی

• **اماکن مقدس مذهبی:** در ایران مراکز و اماکن مقدس مذهبی مهم‌ترین قطب‌های جاذبه گردشگری را تشکیل می‌دهد. شهر مشهد به دلیل وجود بارگاه امام رضا (ع) مهم‌ترین قطب مذهبی کشور است. همه ساله تعداد زیادی از زائران ایرانی و خارجی از کشورهای همسایه و مسلمان به این شهر سفر می‌کنند. در اطراف حرم مطهر نیز بناهای متعددی چون صحن مسجد گوهرشاد، صحن عتیق و جدید وجود دارد که از نظر کاشی‌کاری، معماری و هنرهای تزئینی از جالب‌ترین بناهای مذهبی اسلامی به‌شمار می‌رود. بارگاه حضرت معصومه (س) در شهر مذهبی قم، شاهزاده عبدالعظیم حسنی در ری و شاهچراغ فرزندان امام هفتم (ع) در شهر شیراز نیز از جمله مراکز مهم گردشگری مذهبی

شکل ۲۳-۷. بارگاه حضرت امام رضا (علیه السلام) مهم‌ترین قطب جذب گردشگر در ایران

شکل ۲۴-۷- میدان نقش جهان - اصفهان

شکل ۲۵-۷- قلعه فلک الافلاک - خرم آباد

شکل ۲۶-۷- تخت جمشید - فارس

شکل ۲۷-۷- عمارت ایل گلی - تبریز

شکل ۲۸-۷- طاق بستان - کرمانشاه

شکل ۲۹-۷- موزه ایران باستان - تهران

- ۱- مسافران از چه راه‌هایی ممکن است به جنگل سی سنگان و پارک ملی گلستان آسیب برسانند؟
- ۲- الف - چرا سواحل جنوبی ایران برای گذراندن اوقات فراغت در فصل زمستان مناسب است؟ ب - در سال‌های اخیر بیشترین گردشگران به کدام بخش سواحل جنوبی ایران رفته‌اند؟
- ۳- الف - چرا چشمه‌های آب معدنی از جاذبه‌های مهم توریستی است؟ ب - با توجه به شکل ۲۲-۷ کدام استان‌ها بیشترین چشمه‌های آب معدنی را دارند؟ پ - آیا می‌توانید چند ناحیه مهم دارای چشمه‌های آب گرم در ایران نام ببرید؟
- ۴- مهم‌ترین حوزه‌های ورزش زمستانی ایران عبارت‌اند از:،، و
- ۵- دو مرکز مهم گردشگری تاریخی در ایران عبارت‌اند از و
- ۶- الف - مهم‌ترین مراکز گردشگری مذهبی کشور را نام ببرید. ب - مسافرت به این شهرهای مذهبی چه اثری بر اقتصاد آنها گذاشته است؟

*** فعالیت گروهی:** با استفاده از بریده‌های روزنامه‌ها و نشریات یا جمع‌آوری عکس، مطالب و عکس‌هایی از جاذبه‌های مختلف گردشگری در ایران، گردآوری و آنها را دسته‌بندی کنید و سپس به صورت یک روزنامه دیواری در مدرسه نصب کنید.

سیمای کنونی گردشگری ایران

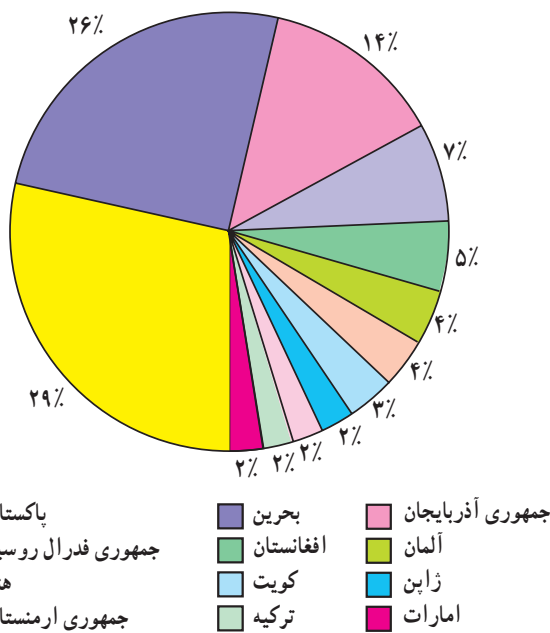
در شکل ۳۰-۷، محدوده تقریبی قطب‌های مهم گردشگری را می‌بینید. در واقع بسیاری از نواحی شرقی و مرکزی حتی بیابان‌ها و کویرها و همچنین نواحی غربی کشور نیز دارای امکانات بالقوه طبیعی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی‌اند که در صورت توجه کافی به این جاذبه‌ها و با ایجاد امکانات و تأسیسات رفاهی مناسب می‌توانند به کانون‌ها و قطب‌های گردشگری تبدیل شوند.

شکل ۳۰-۷- نقشه محدوده تقریبی مناطق عمده گردشگری در ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با شروع جنگ تحمیلی گردشگری در ایران رکود پیدا کرد. علاوه بر مسائل مربوط به جنگ، تبلیغات استکبار جهانی علیه کشور ایران و ارزش‌های انقلاب اسلامی نیز موجب کاهش ورود گردشگران خارجی به کشور شد؛ اما در سال‌های اخیر به دلیل اهمیتی که صنعت گردشگری در افزایش درآمد، ایجاد اشتغال و تبادل فرهنگی میان ملت‌ها دارد و کشور ما نیز جاذبه‌های فراوانی دارد، توجه به توسعه این بخش روزه‌به‌روز بیشتر می‌شود. آیا می‌توانید بگویید تعداد گردشگران خارجی در سال ۱۳۷۳ چند نفر بوده است؟

شکل ۷-۳۳ بازارهای عمده گردشگری* ایران را در سال ۱۳۷۳ نشان می‌دهد. منظور از بازارهای گردشگری کشورهایی است که مقصد حرکت گردشگران آنها کشور ایران است. بیشترین گردشگران خارجی وارد شده به کشور ما از کدام کشورها بوده‌اند؟ نام ببرید.

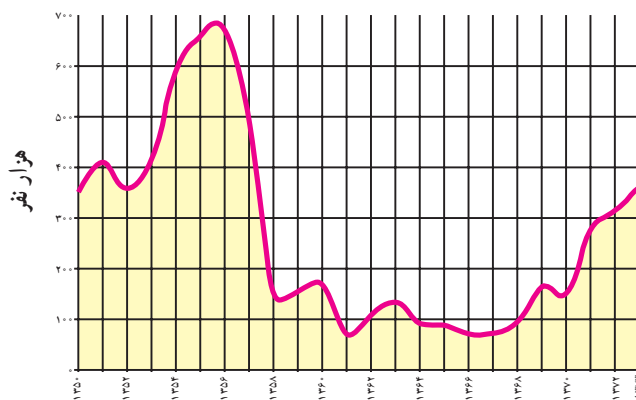
• در داخل کشور ما نیز همواره تعداد کسانی که ترجیح می‌دهند در تعطیلات آخر هفته، ایام عید یا تابستان به نقاط مختلف دور و نزدیک کشور سفر کنند، بیشتر می‌شود. شهرنشینی در کشور ما روزه‌به‌روز گسترش بیشتری پیدا می‌کند و بازندگی شهری

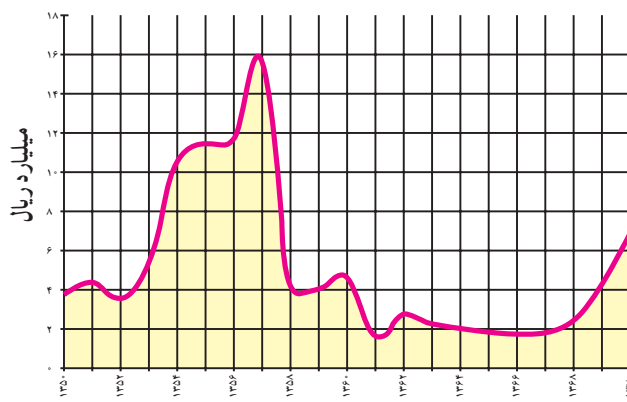
نمودار ۷-۳۳ گردشگران وارد شده به ایران از کشورهای مختلف در سال ۱۳۷۳

البته در سال‌هایی که جنگ تحمیلی در مرزهای غربی کشور ما جریان داشت در استان‌های غربی و جنوب غربی کشور، گردشگری رکود پیدا کرد و از حجم مسافران به این مناطق کاسته شد اما در دوران بازسازی پس از جنگ این استان‌ها به تدریج اهمیت گردشگری خود را باز می‌یابند.

• در درس گذشته خواندید که فعالیت گردشگری در بالابردن درآمد ارزی کشور و ایجاد اشتغال نقش مهمی دارد. به شکل‌های ۷-۳۱ و ۷-۳۲ توجه کنید. در سال‌های ۶۸-۱۳۶۰ تعداد گردشگران خارجی که به کشور وارد شده‌اند، نسبت به گذشته افزایش یافته است یا کاهش؟ میزان درآمد ارزی که از ورود گردشگران خارجی به دست می‌آید چگونه است؟

شکل ۷-۳۱- تعداد گردشگران خارجی وارد شده به کشور طی سال‌های ۱۳۵۰-۷۳

شکل ۷-۳۲- درآمد ارزی حاصل از ورود گردشگران خارجی به ایران طی سال‌های ۷۰-۱۳۵۰

نیاز بیشتری به گذران اوقات فراغت در دامن طبیعت احساس می‌شود؛ بنابراین با افزایش تقاضا، ایرانگردی نیز باید توسعه یابد و امکانات بالقوهٔ مناطق مختلف کشور شناسایی و برای آنها برنامه‌ریزی شود.

• توسعهٔ گردشگری خارجی و داخلی کشور باید به گونه‌ای باشد که به ارزش‌های اسلامی و فرهنگی جامعه لطمه وارد نکند و همچنین موجب خسارت به محیط‌های طبیعی نشود.

فعالیت ۵-۷

۱- با توجه به شکل ۳-۷ کانون‌ها و قطب‌های عمدهٔ گردشگری کشور، کدام نواحی اند؟
 ۲- در صورتی که بخواهیم با توجه به امکانات بالقوه و جاذبه‌های یک ناحیه، گردشگری را در آن ناحیه توسعه دهیم و آنجا را به مکانی مناسب و جذاب برای گذران اوقات فراغت مبدل کنیم، چه اقداماتی باید انجام دهیم؟
 پیشنهادات شما چیست؟
 ۳- با استفاده از واژه‌های زیر جمله‌ای دربارهٔ توسعهٔ گردشگری بنویسید.

محیط زیست سلامت فرهنگی

۴- با استفاده از کتاب استان‌شناسی (و در صورت امکان، به کمک سایر منابع) انواع جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی استان محل زندگی خود را با ذکر نام محل در جدولی بنویسید. کدام‌یک از این مکان‌ها مورد بازدید مسافران قرار می‌گیرند؟ در کدام‌یک از مکان‌ها باید امکانات و تأسیساتی فراهم شود تا مسافران را جذب کند؟

* بازدید علمی: با راهنمایی دبیر خود مکانی را برای بازدید انتخاب کنید و با نظارت و راهنمایی وی و به اتفاق سایر همکلاسی‌هایتان از آنجا بازدید و گزارش تهیه کنید. در گزارش خود به انواع جاذبه‌های گردشگری و فراغتی اعم از طبیعی، فرهنگی و تاریخی، چگونگی امکانات و تأسیساتی که برای بازدیدکنندگان یا مسافران وجود دارد و آثار گردشگری بر محیط آنجا و وضعیت اقتصادی ساکنان آن ناحیه اشاره کنید.

خلاصه

- کشور ایران دارای جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی بسیاری برای توسعهٔ گردشگری است.
- توسعهٔ گردشگری در کشور ما روز به روز بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد.
- توسعهٔ گردشگری خارجی و داخلی باید به گونه‌ای باشد که به ارزش‌های فرهنگی و محیط زیست لطمه وارد نکند.